

BESLUT

Datum
2025-03-27

Dnr
418-2024

Sid
1 (5)

Justitieombudsmannen
Thomas Norling

Försäkringskassan får allvarlig kritik för dröjsmål med att återställa felaktigt utbetalda dagar med föräldrapenning vilket fått till följd att ett stort antal dagar förverkats

Beslutet i korthet: Sedan Försäkringskassan hade beslutat att återkräva föräldrapenning som betalats ut felaktigt för 255 dagar, dröjde det sju månader innan dagarna återställdes så att den enskilde på nytt kunde ansöka om föräldrapenning. Åtgärden dröjde trots att den enskilde vid upprepade tillfällen hade kontaktat myndigheten och bett om att dagarna skulle återställas. Myndigheten lämnade vid dessa samtal inte heller någon information om att den enskilde kunde ansöka om föräldrapenning via pappersblankett i stället. Innan dagarna återställdes fyllde barnet fyra år. Av 12 kap. 12 § tredje stycket socialförsäkringsbalken framgår att när ett barn fyller fyra år ska samtliga föräldrapenningdagar utöver 96 dagar tas bort. När den enskildes dagar i det aktuella ärendet väl återfördes förverkades drygt 200 av de återställda dagarna. Försäkringskassan får allvarlig kritik för dröjsmålet med att verkställa återkravsbeslutet genom att återställa de återkrävda dagarna och för bristande service. JO är i beslutet särskilt kritisk mot att ingen på myndigheten tog ett övergripande ansvar för ärendet som berörde flera avdelningar och att inga åtgärder vidtogs trots AA:s påminnelser.

Anmälan

I en anmälan till JO klagade AA på Försäkringskassan och uppgav bl.a. att myndigheten hade dröjt med att återställa felaktigt utbetalda dagar med föräldrapenning. Dröjsmålet medförde att majoriteten av hans föräldrapenningdagar gick förlorade eftersom barnet hann fylla fyra år innan dagarna återställdes.

Utredning

JO hämtade in handlingarna i AA:s ärenden om återbetalning av föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och återställande av dagar med föräldrapenning. JO begärde därefter att Försäkringskassan skulle yttra sig i ärendet.

I yttrandet medgav Försäkringskassan att myndigheten både hade dröjt för länge med att återställa dagarna med föräldrapenning och brustit i service.

Myndigheten förklarade att dröjsmålet bl.a. berodde på att ärendehanteringssystemet inte tillät en omedelbar återställning av dagarna under de omständigheter som var aktuella i AA:s ärende. Försäkringskassan hade dock kunnat verkställa beslutet och rätta historiken genom att låta IT-supporten återställa dagarna. Försäkringskassan borde även ha uppmanat AA att ansöka om föräldrapenning på en pappersblankett eftersom en elektronisk ansökan inte var möjlig.

AA fick möjlighet att kommentera myndighetens yttrande.

Bedömning

Relevant reglering om föräldrapenning och återkrav

Föräldrapenning

Enligt 12 kap. 12 § första stycket socialförsäkringsbalken (SFB) lämnas föräldrapenning under högst 480 dagar. Av 19 § samma kapitel framgår att 390 av dagarna är på sjukpenningnivå eller grundnivå och resterande 90 dagar på lägstanivå. De första 180 dagarna som tas ut måste enligt samma paragraf vara på sjukpenningnivå eller grundnivå och det är först när de tagits ut som det är möjligt att ta ut dagar på lägstanivå.

Från och med dagen när barnet fyller fyra år får föräldrarna, enligt 12 kap. 12 § tredje stycket SFB, inte ta ut fler än 96 föräldrapenningdagar sammanlagt. Om det vid den tidpunkten finns fler än 96 sparade dagar förverkas det överskjutande antalet, vilket innebär att de går förlorade.

Återkrav

Enligt 108 kap. 2 § SFB ska Försäkringskassan som huvudregel besluta om återbetalning om ersättning betalats ut felaktigt.

Av 112 kap. 5 § SFB framgår att beslut enligt SFB gäller omedelbart om inget annat föreskrivs i beslutet.

Omständigheter i ärendet

Av utredningen i ärendet framgår att AA hade beviljats föräldrapenning för vissa dagar utan att han hade rätt till det. Av dessa avsåg 255 dagar föräldrapenning på sjukpenningnivå för barnet som föddes 2019 medan övriga dagar var hänförliga till ett äldre barn. Den 27 april 2023 beslutade Försäkringskassan att AA var återbetalningsskyldig för den ersättning som hade betalats ut felaktigt.

Dagarna för det äldre barnet återställdes omedelbart av ärendehanteringssystemet. De återkrävda dagarna med föräldrapenning för det yngre barnet kunde dock inte återställas av systemet. Det berodde på att AA hade tagit ut föräldrapenning på lägstanivån som inte omfattades av återkravet. Om dagarna på sjukpenningnivå återställdes i det skedet skulle det innebära att AA tilläts ta ut dagar på lägstanivå utan att först ha tagit ut 180 dagar på sjukpenningnivå. Återställandet av dagarna behövde därför hanteras manuellt. En handläggare

bedömde att även den föräldrapenning som hade betalats ut på lägstanivå behövde återkrävas innan återställandet kunde genomföras. Den 28 april 2023 lämnades frågan om ytterligare återkrav vidare till en annan avdelning och knappt två veckor senare upprättades ett nytt underlag för utredning av den saken.

Den 15 och 20 juni samt den 24 juli 2023 kontaktade AA Försäkringskassan och bad myndigheten att återställa hans föräldrapenningdagar. Handläggaren i ärendet om föräldrapenning antecknade därefter att en korrigering inte kunde göras förrän återkravet av dagarna på lägstanivå hade åtgärdats. Huruvida AA underrättades om detta eller inte har inte kunnat redas ut. Den 26 juli bestämdes att ärendet om återkrav av dagarna på lägstanivå skulle prioriteras, men trots det påbörjades inte handläggningen.

Den 18 augusti 2023 samt den 3 och 25 oktober 2023 kontaktade AA återigen Försäkringskassan och bad om att hans föräldrapenningdagar skulle återställas. Den 27 oktober 2023 ringde han på nytt och bad om ett beslut i ärendet.

Den 28 november 2023 beslutade Försäkringskassan att AA var återbetalningsskyldig för felaktigt utbetald föräldrapenning på lägstanivå. Två dagar senare återställdes 292 föräldrapenningdagar. Eftersom barnet hade fyllt fyra år den 18 augusti 2023 reducerades antalet sparade dagar med föräldrapenning genast till 96 dagar medan övriga dagar var förverkade.

Brister i verkställigheten

Ett ärende ska, enligt 9 § förvaltningslagen (2017:900), FL, handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.

Föräldrapenning är en förmån som avser att täcka föräldrars inkomstbortfall när de avstår från arbete för att ta hand om barn, vilket bör koncentreras till barnens tidiga levnadsår (se 12 kap. 2 § SFB och förarbetena till bestämmelserna om föräldrapenning, prop. 2013/14:4 s. 26). Av den anledningen behöver en större andel av dagarna användas innan barnet fyllt fyra år medan endast 96 dagar får sparas och användas när barnet är mellan fyra och tolv år.

När det uppmärksammades att AA hade beviljats föräldrapenning felaktigt och Försäkringskassan återkrävde ersättningen skulle dagarna på grund av det återställas (se HFD 2022 ref. 34). Att beslut enligt socialförsäkringsbalken gäller omedelbart, innebär även att det ska verkställas så fort som möjligt. Återställningen av föräldrapenningdagar ska därför göras snarast efter att beslutet om återkrav har fattats. Att detta också är Försäkringskassans inställning framgår av remissyttrandet och myndighetens rättsliga ställningstagande (RS 2023:16) som fastställdes i december 2023.

I det aktuella ärendet kunde dagarna inte återställas omedelbart. Ärendehanteringssystemet förhindrade det och åtgärden skulle ha stått i strid

med 12 kap. 12 § SFB. Med hänsyn till att hindret inte enbart bestod av begränsningar i myndighetens ärendehanteringssystem utan också följer av lagtexten, får visserligen en viss fördröjning av verkställigheten i den delen accepteras. En återställning skulle dock alltså ha skett så snart som möjligt. I AA:s fall var det särskilt angeläget att verkställigheten inte fördröjdes eftersom barnets fyraårsdag närmade sig, vilket borde stått klart för myndigheten då barnets födelseår måste ha varit synligt vid handläggningen. Försäkringskassan borde ha sett till att de återkrävda föräldrapenningdagarna återställdes så snabbt som möjligt.

Trots att AA vid upprepade tillfällen kontaktade Försäkringskassan under juni, juli, augusti och oktober 2023 och då bad om att dagarna skulle återställas, samt i vissa samtal förklarade att han ville ansöka om föräldrapenning på nytt, vidtogs inga åtgärder i ärendet. Inte heller när det bestämdes att ärendet om återkrav skulle prioriteras togs några initiativ för att återställa dagarna så att beslutet om återkrav slutligen kunde verkställas. Försäkringskassan har inte kunnat lämna någon förklaring till att ärendet fortsatt blev liggande utan åtgärd. Hanteringen är naturligtvis helt oacceptabel.

Bristande service

Av 6 § andra stycket FL framgår att myndigheten ska lämna den enskilde sådan hjälp att han eller hon kan ta till vara sina intressen. Hjälpen ska ges i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet. Den ska vidare ges utan onödigt dröjsmål.

När AA kontaktade Försäkringskassan och förklarade att han ville ansöka om föräldrapenning borde myndigheten inte bara ha vidtagit åtgärder för att återställa de återkrävda dagarna utan även på annat sätt ha försökt hjälpa honom att ansöka om föräldrapenning. Jag delar alltså myndighetens uppfattning som framförts i remissyttrandet att AA borde ha uppmanats att ansöka om förmånen via pappersblankett.

Avlutande kommentarer och kritik

Försäkringskassans dröjsmål med att återställa AA:s föräldrapenningdagar i ärendehanteringssystemet och underlåta att uppmana honom att ansöka om föräldrapenning via pappersblankett bidrog till att han i onödan gick miste om drygt 200 dagar med föräldrapenning. Som en konsekvens av det kan AA:s möjligheter att vara föräldraledig med sitt barn ha påverkats negativt. Sådana brister ifråga om verkställighet och service riskerar att allvarligt skada förtroendet för myndigheten.

Jag är särskilt kritisk till att ingen på myndigheten tog ett övergripande ansvar för ärendet som berörde flera avdelningar och att inga åtgärder vidtogs trots AA:s påminnelser. Försäkringskassans hantering är naturligtvis helt oacceptabel och myndigheten förtjänar allvarlig kritik för det som kommit fram.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Thomas Norling. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Seniora rättssakkunniga Sofia Lönnberg har föredragit ärendet och byråchefen Anneli Svensson har deltagit i beredningen.